

Ciceron Laeista oikeustieteen historiassa*

Paitsi puhetaidon ammattilainen Cicero oli myös jotakin sellaista, mitä myöhäiskeskialjalta lähtien alkoi erottautua tulkintasuosituksia tuottavasta dogmaattisesta perusoikeustieteestä oikeusfilosofiaksi. Cicero saattoi nousta merkittäväksi oikeustieteen kannalta vasta kun oikeusfilosofisia kysymyksiä alettiin pohtia erikseen ja irrallaan tulkintajuridiikasta.

S aksalainen romanisti Fritz Schulz totesi aikoinaan, että ”meillä on täysi syy valittaa kohtaloa, joka säästi niin täydellisen arvottoman teoksen kuin Ciceron *De Legibus*, mutta salli sen sijaan kadota teoksen, joka loi perustan ei pelkästään roomalaiselle vaan eurooppalaiselle oikeustieteelle ylipäätään.”

Schulz viittaa roomalaisen juristin Gaiuksen noin vuodelta 160 jKr. peräisin olevaan *Institutiones*-opiskirjaan, joka löytyi vuonna 1816 Veronasta oltuaan satoja vuosia kateissa. Pakko sanoa suoraan: oikeushistoriassa Marcus Tullius Ciceron *De legibus*-teosta ei ole suuresti arvostettu. Sydän- ja myöhäiskeskialjan glossaattorit ja kommentaattorit eivät käyttäneet kirjaa lähteenään. *De legibusta* eivät suosineet erityisesti edes 1500-luvun humanistiset oikeusoppineet, joiden käsissä Ciceron muut työt kyllä kuluivat. Oikeustieteellisen humanismin hiivuttua häipyi lainoppineiden vähäkin kiinnostus Ciceroon.

Ciceron merkityksettömyys perinteisesti ymmärretyn oikeushistorian kannalta paljastuu armottomasti sille, joka luo silmäyksen melkein päihin tahansa alan standardioppikirjaan. Syy?

Syy on se, ettei Cicero ollut modernissa mielessä juristi, joka olisi tuot-

tanut auktoritatiivisia tulkintasuosituksia arkipäiväisiin oikeusongelmiin, tai ainakaan hän ei ollut kiinnostunut kirjaamaan oikeusdogmaattisia pohdintojaan kirjoituksiin. Cicero oli oikeuspuhujia, jonka monet käytetyimmät tekstit ovat nimenomaan hänen oikeuspuheitaan.

Oikeuspuhujat ja juristit olivat kilpailutilanteessa. Julkinen ura aukeni paremmin oikeuspuhujalle, eivätkä kaikki rektorit pitäneet juridiikan osaamista edes tärkeänä. Käytännön syy siihen, että *De legibus* ei vaikuttanut keskiaikaiseen roomalaisen oikeuden kehitykseen oli, että Ciceroon viitataan keisarin Justinianuksen 500-luvun koostuttamassa roomalaisen oikeuden päälähteessä *Corpus iuris civiliksessä* vain muutaman kerran.

Onko nyt siis käännetty aivan väärä kirja? Olisiko pitänyt kääntää Gaiuksen *Institutiones*? Ei suinkaan, vaikka toki myös Gaius-käännös olisi paikallaan. Mikä tahansa nyt käsiteltävän kaltainen käännös on kulttuuriteko. Sitä paitsi Cicerolla on tietysti paikkansa myös oikeuden, vaikkakaan ei lainopin historiassa. Paitsi puhetaidon ammattilainen Cicero oli myös jotakin sellaista, mitä myöhäiskeskialjalta lähtien alkoi erottautua tulkintasuosituksia tuottavasta dogmaattisesta perusoikeustieteestä oikeusfilosofiaksi. Cicero saattoi nousta

merkittäväksi oikeustieteen kannalta vasta kun oikeusfilosofisia kysymyksiä alettiin pohtia erikseen ja irrallaan tulkintajuridiikasta.

J o keskialjan juristioppineilla oli käsitys perustavista oikeuden olemukseen liittyvistä ongelmista, mutta Accursiuksen, Bartoluksen ja muiden vastaavien päämäärät olivat sittenkin liian käytännölliset, jotta Cicerolla olisi ollut heille käyttöä. Oikeuden olemusta pohtivissa kirjoituksissaan Ciceroa hyödynsivät sen sijaan jo Augustinus sekä myöhemmällä keskialjalla esimerkiksi Petrus Abelardus ja Tuomas Akvinolainen.

1500-luvun ranskalaiset humanistijuristit kiinnostuivat tällöin myös Cicerosta, joka korotettiin yleiseksi juristihanteeksi. Esimerkiksi Jacques Cujas, Hugues Doneau ja François Connan kiinnostuivat nyt myös muista antiikin lähteistä kuin Justinianuksen lakikoosteesta, vaikka *Corpus iuris civilis* pysyi edelleen ylivoimaisesti tärkeimpänä lähteenä. Justinianuksen lakikoosteen auktoritatiivisesta esitysjärjestyksestä vapautunut humanistinen oikeustiede alkoi aikakauden yleisen tieteenihanteen mukaan systematisoida kohdettaan, oikeussääntöjä. Tässä Ciceron *De oratore*-teoksessaan esittämä toive oikeustieteen jaottelusta osiin (*genera*),

jotta siitä muodostuisi todellinen *ars*, upposi hedelmälliseen maaperään.

Jonkinlaiseen uuteen kukoistukseen *De legibus* nousi kuitenkin vasta rationaalisisessa luonnonoikeusajattelussa 1600-luvulla sen jälkeen kun Cicero oli renessanssihumanismissa noussut antiikin kaunopuheisuuden ja filosofisen viisauden keskeiseksi keulakuvaksi.

Cicerolla oli ollut ”selkeä oivallus siitä, että me olemme luodut oikeuden mukaisuuteen, ja että oikeus ei pohjaa mielipiteeseen, vaan luontoon” (*Laeista*, 1, 29). Ciceron luonnonoikeusajattelu oli rationaalisen luonnonoikeusfilosofian tärkeä lähtökohta esimerkiksi Hugo Grotiuksella, Samuel Pufendorfilla ja John Lockella. Grotiuksella esimerkiksi yksilön oikeus vastustaa sve-

reenia äärimmäisessä hätässä perustui Ciceron lausumaan, jonka mukaan ”kansan hyvinvoinnin (tuli olla pree-toreille) korkein laki” (*salus populi suprema lex*, *Laeista* 3, 8). Samaan kohtaan viittaa myös Pufendorf toisaalta hallitsijan toiminnan johtavana periaatteena, ja vastaava periaate avaa Locken *Toisen tutkielman hallitusvallasta*.

Tässä vaiheessa niukasti luonnonoikeuden varsinaista sisältöä valottaneelle Cicerolle tietysti kävi kuten antiikin auktoriteeteille usein. Luonnonoikeudellisen sisällön selvittämisessä Cicerosta tai hänen *Laeista*-teoksestaan ei ollut enää kättä pidemmäksi apuneuvoksi, mutta sen periaatteisiin voitiin nojautua auktoriteetteina hyvinkin erilaisten päämäärien hyväksi.

Kirjan synty- ja aikalaishkontekstista saa mainion kuvan Jorma Kaimion kirjoittamasta asiantuntevasta esipuheesta. Veli-Matti Rissasen käännös on kautta linjan erinomaista työtä. Ciceron, Quintuksen ja Atticuksen vuoropuhelu kääntyy luontevalla ja sujuvalle suomenkielelle. Erityistunnustus on annettava huolellisesta paneutumisesta oikeudelliseen terminologiaan, mikä on kaikkea muuta kuin itsestäänselvyys.

Viitteet

- * Marcus Tullius Cicero: *Laeista* (Helsinki, WSOY: 2004). Käännös Veli-Matti Rissanen. 174 s.

Heikki Pihlajamäki

OTT Heikki Pihlajamäki on oikeushistorian dosentti ja akatemiatutkija Helsingin yliopistossa. Hän on perehtynyt erityisesti rikos- ja prosessioikeuden historiaan varhaisella uudella ajalla. Useissa tutkimuksissa vertaileva näkökulma on ollut etusijalla, minkä lisäksi oikeustieteen ja teolo-

gian suhde on tullut yhä tärkeämmäksi.

Tuoreista ja tulossa olevista artikkeleista mainittakoon *Against Metaphysics in Law: American and Scandinavian Legal Realism Compared* (*American Journal of Comparative Law* 3/2004), *The Painful Question: The Rise and Fall of Judicial*

Torture in Swedish Legal History (*Rechtsgeschichte* 3/2005, ilmestyy) ja *Executor divinarum et suarum legum: Criminal Law and the Lutheran Reformation* (teoksessa Virpi Mäkinen, toim., *Lutheran Reformation and the Law*, E. J. Brill 2005, ilmestyy).